Ч. 8. (10.683). Львів, середа 13. січня 1926. Почтову належитість оплачено гуртом. Рік XLIV.

ДІЛО

ВИХОДИТЬ ЩОДЕННО ПЕРЕДПОЛУДНЕМ

РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ: Львів, Ринок 10, II. пов.

Конто почт. щад. 143.322.

Адреса для телеграм: „Діло“ Львів.

Гол. Редактор приймає від 11—1 год. передпол. Рукописів не звертається.

ПЕРЕДПЛАТА: Місячно в краю 4·50 зл. ЗА ГРАНИЦЮ: В Америці 1 дол., Франції, Голяндії, Бельгії 20 фр. фр. Італії 7·50 зл., Німеччині 7·50 зл., Швайцарії 5 шв. фр. Чехословаччині 30 ч. к. Румунії 150 лей, Болгарії 7·50 зл., Австрії 7·50 зл. Зміна адреси 1 зол.

В справі оголошень звертатися до Адміністрації.

ЦІНА ОДНОГО ПРИМІРНИКА 20 СОТ.

Школа на Україні.

Загальний стан. — Незабезпечення учительства. — Недостача підручників. — Видавництво підручників у 1926 р. — Сумні перспективи.

Про шкільництво на радянській Україні довідуємося переважно з урядових звітів або промов, які все забиті цифрами. Цифри ці звичайно роблять на нас добре враження. Але річ в тому, що в таких цифрових звітах рідко коли подибуємо натяки на те, що криється за цифрами. Та всеж час від часу відкривається навіть на сторінках радянської преси рубець заслони, крізь який бачимо фактичний стан шкільництва. І мусимо ствердити, що він невідрадний.

Правда, що число шкіл росте, що школа українізується, але правда і те, що ці школи не мають ні належного вивінування, ні підручників і далеко не всі мають відповідні приміщення. Заступник народнього комісаря Я. Ряппо характеризує теперішню українську школу ось якими словами: „Наша радянська школа покищо найбідніша в цілому світі“. („Вісти“ з 1. січня 1926 р.) Такі слова, висказані устами одного з найвідовідальніших робітників освіти, мусять мати дуже поважні підстави. Радянська влада намагається вводити в школу нові методи навчання, намагається зробити школу важним засобом радянського будівництва. Та ні одно, ні друге не вдається тому, бо рівень її надто вже низький. „Про нові методи навчання — каже Ряппо — ще важко було навіть говорити, а не то їх переводити в життя (в останньому році!). Бо шкільна обстановка бідна, злиденна, часто-густо нетоплене мешкання і чотири голих стіни. Про якісь знаряддя виробництва, кабінети, лабораторії, бібліотеки не може бути й мови. Добре, якщо є таблиця, крейда і ганчірка“. З того виходить, що школа, особливо початкова, находиться в лихому стані.

Не краще стоїть справа з самим учительством. Останніми часами радвлада звернула велику увагу на вивінування чи краще матеріяльне забезпечення вчителя. Вона встановила сталі норми плати, але заспокоїти його життєвих потреб все одно не змогла. Дарма, що з року на рік ростуть вимоги держави і партії до сільського вчителя. Та він їм відповісти не може. Поліпшення матеріяльного вивінування учительства відбулося на рахунок самої школи. Для прикладу наведемо деякі цифри: в минулому шкільному році місцеві буджети давали 79·4 відсотків усього утримання учителів, на Катеринославщині виносило це 87·1 відс., в Одещині 85 відс., а на самі школи тіж буджети давали заледви 2·9 відс. призначених сум (в Катеринославщині і Київщині заледви 0·5 відс., Одещині 0·8 відс.). Намагання поправити долю вчительства відбилося на долі самої школи. Вийшло таке, що вчитель далеко незабезпечений, а школа зовсім таки запущена.

Найгірше стоїть справа з підручниками, не кажучи вже про инші засоби навчання. Поминаємо те, що радвлада викидає з ужитку всі старі підручники та вводить на їх місце нові, згідні з духом влади та нової програми і нових методів навчання. Булоб добре, якщо вона доставилаб тих нових підручників. На жаль, так воно не є. Старих уживати не можна, а нових доставити не в силі. І тут знов виходить куріоз. Є школа, є діти, є вчителі, та нема з чого вчити. Всю школу забезпечує підручниками Державне Видавництво. Воно не може виконати свого завдання в наслідок недостачі гроша. Для прикладу візьмемо минулий рік.

Державне Видавництво зобовязалося забезпечити школу підручниками на 80 відсотків*). Та вже зимою вияснилося, що воно в цілости завдання не виконає. Видавничий плян скоротила державна комісія на 40 відс. Не зважаючи на те Держвидав не виповнив і того до половини майже скороченого пляну. В результаті виявилося, що зі скороченого пляну видав він для народніх шкіл заледви 85 відсот., для профшкіл 55 відс., а для політиків 85 відс. Найкраще вийшли школи політичної освіти, бо їх найменше. Всього випустив Держвидав 123 книжки (підручники), 1222 друков. аркушів — а це дало 2,790.000 примірників. В друку осталось ще 74 книжки, 632 аркуші, а 2,053.000 підручників. При цьому слід завважити, що не всі підручники друкувалися українською мовою. Для народніх шкіл все йшло в українській мові, для професійних шкіл відсоток українських книжок становив заледви 15, для політшкіл усе друкувалося по російськи, не зважаючи на те, що російські підручники для політшкіл можна дістати в РСФРР. Таке поставлення видавничої справи з шкільними підручниками не може задовольнити нікого ні вчителя, ні школи ні влади.

У цьому році поставили справу видавництва шкільних підручників дещо инакше. Видавничий плян на цілий рік розробила Державна науково-методольогічна комісія. Вона вказала Державному Видавництву, які підручники треба друкувати в першу чергу, та з'ясувала доставою відповідних манускриптів. Очевидно, що плян передбачує випуск тих книжок і заспокоєння нимй школа щойно в 1926/27 шк. році. На основі пляну має появитися 483 аркушів друку підручників науково-методольогічного характеру (пляни, програми, порадники), 2630 аркушів для народніх шкіл (соціяльного виховання) для всіх семи літ навчання, 2950 аркушів для професійних шкіл (сільсько-господарських 871 арк., технічних 1081 арк., медичних 259 аркуш., соціяльно-економічних 217 арк., педагогічних 397 арк.), 3.879 арк. для політосвіти. Видання підручників для шкіл національних меншостей мають виносити 2037 аркушів. З того: жидівською мовою — 756 арк., німецькою — 463 арк., польською — — 557 арк., болгарською — 201 арк., чеською 51 аркуш. Для високих шкіл має друкуватися 390 арк., з чого на наукові записки 186 арк. і на періодичні видання 201 арк.

Проведення усього наміченого пляну в життя вимагає 4,100.000 карбов., а Державне Видавництво має на ту ціль заледви 2,400.000 карбов. З того висновок, що з наміченого пляну можна виконати заледви половину. Отже навіть у 1926—27 шк. році українська школа не матиме відповідного числа підручників. Не можна сказати, щоби не було на тому полі праці — праця є, але її замало, вона сунеться черепашиним ходом і нікого не задовольняє. Тимчасом життя має чимраз то більші вимоги та потреби. Їх радвлада задовольнити ніяк не може. Слова Ряппа про те, що „наша радянська школа покищо найбідніша в цілому світі“ розкривають все і навівають сумні думки. — Чи направду вона тільки „покищо“ найбідніша і чи є запорука на те, що скоро вона буде бодай можливо вивінована, важко судити навіть на основі цифр, запозичених у самого Ряппа. На всякий випадок вона ще довгі літа буде найбіднішою. Сумно і прикро!

В. М.

*) Усі цифри беремо зі статті Я. Ряппо п. н. „Про видання підручників“ („Вісти“ з 1. січня 1926).

Так рече Кеммерер...

„Ясні“ причини неясного положення.

Просидівши два тижні у Варшаві, американський економіст проф. Едвин Кеммерер мав нагоду познайомитись з економічним станом Польщі. Перед своїм відїздом до Америки зібрав представників преси, щоби поділитись з ними своїми вражіннями. Як досвідчена людина, він застеріґся на вступі, що його короткий побут не може бути підставою до міродатних висновків. Та одночасно він ствердив декілька явищ, які мабуть може чужинець запримітити і в короткім часі, навіть не приїзджаючи до Польщі. Проф. Кеммерер говорив як з нот:

Економічно-фінансові проблеми Польщі не ріжняться багато від післявоєнних проблем в инших державах. Дотеперішній поступ Польщі дозволяє на оптимізм на майбутнє. Підставою: природні багацтва і патріотизм населення. Нема тут небезпеки революційного руху. Льокарно зміцнило міжнароднє становище Польщі. Зважаючи те все важко зрозуміти, чому нинішня криза є така гостра і довга. Її причини є психольоґічні: — населення не має довіря до курсу валюти. В рр. 1923—4 польський нарід перерахувався щодо своїх сил. Фінансова паніка спричинила упадок валюти, промислу та праці.

Жнива були добрі; торговельний біланс додатний; курс золотого поправився; гуртові ціни не дуже пішли вгору; зменшились буджетові видатки, вивіз і емісія банкнотів, а проте чогось бракує. Польський банк має надто високі домагання щодо покриття довгів. Його статут треба змінити. У виімкових моментах він повинен мати більше свободи діяльности, але й більшу забезпеку. Його резерви є зле вживані; вони лежать, замість піти в рух. Банкнотів є надто багато в обігу, їх треба зменшити. Також витрати треба обмежити. Одно слово: фінанси Польщі поправляться, коли ці поділки направить уряд, який виконає означену програму. Тоді він зєднає собі довіря, поправить державний кредит і зможе одержати від держав та приватних осіб нові позички.

Американський фінансіст промовив розумно і наче Пітія. Весь секрет поправи економічного становища держави в тім, щоби уряд мав добрий фінансовий плян, умів його здійснити і зєднав собі довіря населення. Те, чого Кеммерер не міг зрозуміти, має в собі дуже просту причину: — настроїв населення не можна пізнати з варшавських кабінетів, розмовляючи з польськими політиками. Вони самі, ці політики, не хотять вірити, що цих настроїв не знають. Бачуть, так само як чужинець, наслідки і повторяють за ним пітійську фразу: що фінансова скрута є дуже складним явищем... Тільки всього.

Памятаймо: Рідна Школа — це народня фортеця, це певний захист у добі лихоліття!

Red. czas. „Dilo“ we Lwowie. Pr. 10/26. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej! Sąd okręgowy karny orzekł na wniosek Prokuratury przy tymże Sądzie, że treść artykułów umieszczonych w czasopiśmie „Dilo“ Nr. 4 (10.679) z dnia 5. stycznia 1926. r. pod tytułem: „Ukrainska Hromado!“ a) między słowami: do syły a słowami: Cj zmahannia, b) między słowami: zabawa switanku a słowami: Dni zrywucadni zawiera znamiona zbrodni z § 65 a) uk. nadto występku z § 24 ust. pras. 1862 Nr. 6/63 Dz. p. uznał dokonaną dnia 4/1 1926. konfiskatę za usprawiedliwioną i zarządził zniszczenie całego nakładu i wydał w myśl § 493 p. k. zakaz dalszego rozpowszechniania tego pisma drukowanego. Zarazem wydaje się nakaz odpowiedzialnemu redaktorowi tego czasopisma, by orzeczenie niniejsze umieścił bezpłatnie w najbliższym numerze i to na pierwszej stronie. Niewykonanie tego nakazu pociąga za sobą następstwa przewidziane w § 21. ust. druk. z 17. grudnia 1863 Dz. p. p. Nr. 6 ex 1863 i. j. zarządzenie za przekroczenie na grzywnę do 400 zł. p. Lwów, dnia 7. stycznia 1926. r.

Hawel.

Red. czas. „Dilo“ we Lwowie. Pr. 12/26 W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej! Sąd okręgowy karny we Lwowie, orzekł na wniosek Prokuratury przy tymże Sądzie, że treść artykułu umieszczonego w czasopiśmie „Dilo“ Nr. 6 (10.681) z dnia 7. stycznia 1926 r. pod tytułem: 1) „U. N. D. O. i joho zawdannia“ w ustępach między słowami a orawo — derżawnoi rezolucji... a majemo takoż taktyczna rezolucji a majemo takoż taktyczna rezolucji, b) między słowami: najobstrisczymy zasobamy... a: u taki momenty, 2) „Za odyn rik“ w ustępach między słowami a) za odyn rik a: rik 1925, b) wid ookazaw a: kolyż wziaty, c) tomu i nad neju ne spid spyjaty sia a: na kulturnim frontu, d) polsko ukrainskym zbtyżenniam... a na nazem wnutrisznimu, e) zasoby oborony... do końca artykułu, 3) „Budujmo triwali pamiatnyky“ w ustępach między słowami a) pamiatkowu taolyciu... a koly ichaty, b) ne treba okazaty... a tisky narody, c) pysmennykiw dijaczów... a kilka nezuňsrnych, d) popiadkowanam mohyl... a raz u rik, e) pamiatkowy tablyciu... a w kinci sczie odno zawiera znamiona zbrodni z § 65 a) uk. uznał dokonaną w dnia 6. stycznia 1926 r. konfiskatę za usprawiedliwioną i zarządził zniszczenie całego nakładu i wydał w myśl § 493. p. k. zakaz dalszego rozpowszechniania tego pisma drukowanego. Zarazem wydaje się nakaz odpowiedzialnemu redaktorowi tego czasopisma, by orzeczenie niniejsze umieścił bezpłatnie w najbliższym numerze i to na pierwszej stronie. Niewykonanie tego nakazu pociąga za sobą następstwa przewidziane w § 21. ust. druk. z 17 grudnia 1862 Dz. p. p. Nr. 6. ex 1863. i. j. zarządzenie za przekroczenie na grzywnę do 400 Zł. P. Lwów, dnia 7 stycznia 1926. r.

Hawel.

ПОЛІТИЧНІ НОВИНИ.

За поворот Пілсудського до війська.

На засіданні політ. комітету ради міністрів дня 11. І. радили над інтерпеляцією пос. Морачевського в справі повороту Пілсудского до польської армії. Повороту домагалися пос. Морачевський і ген. Желіговский. Комітет рішив, щоби премієр Скшиньский звернувся до марш. Ратая, аби прискорено праці сойму над проектом закона про організацію найв. військ. властей. В сойм. кульоарах кружляє чутка, що на засіданні політ. комітету міч. військ. справ ген. Желіговский загрозив димісією, колиб Пілсудский не вернувся до чинної служби.

Лінде втік?

У Варшаві розійшлась чутка, що Лінде, бувший презес ПКО. потягнений до відповідальности за надужиття, втік, а дійсно влекшили йому втечу, щоби не скомпромітувалися визначні особи.

Домбский творить новий клюб.

В кульоарах польського сойму кажуть, що виключений з „Визволеня" пос. Домбский утворить із послами, які ще виступлять із „Визволеня" й з групою Бриля новий клюб „Єдносць Людова". Домбский сподіється, що до його клюбу вступлять і посли инших селянських партій. Новий клюб числитиме покищо 15 послів.

Арештування рад. аташе у Відні.

У Відні арештовано представника рев. военної ради Маняковського. Він був приділений до рад. посольства у Відні як військовий аташе. Обвинувачують його в шпіонажі в користь Польщі, продажі тайних документів агентам польської дефензиви і помочі польським шпіонам на Вкраїні.

Опозиція в справі кн. рум. Карла.

Румунський кн. Карло, що зрікся престола виїздить до Медіоляну. Опозиція під проводом проф. Иорги, який є в Парижі, приготовляється енергічно до оборони кн. Карла. Часописи пишуть, що резиґнацію вимусили на князеві. Братіяну оголосив у Букарешті й околиці стан облоги.

НОВИНКИ.

— **Упрощеним „конституційним" способом.** Уже рік, як Станиславів є „великим", прєднавши до себе оба Книгиничи і окрайці доколичних сіл. Нові громадяне міста почали жалуватись, що теперішня міська рада не відповідає новим вимогам. Всі признали згідно, що треба „вибрати" нову. Влада, добра опікунка населення, думала рік як це поладнати на вдоволення всіх і мiркувала ось що: — вибирати батьків міста на підставі старої курияльної системи — не личить, нових законів самоврядування сойм ще не дав. Отже найкраще буде, коли „політична влада" у порозумінні з „тимчасовим видівом самоврядування" призначить сама нових членів міської ради. І призначила. Замість 39 має іх Станиславів 46, з чого 25 Поляків, 15 Жидів (у тому 4 асимілянтів) 5 Українців, (з них 1 соціяліст, мабуть з ППС(!) і 1 Німець. Про виборчу махінацію розповідає з патріотичним зворушенням у вступній статті „Курер Станиславовскі" (з дня 10. січня), вважаючи найбільше справедливим у світі, що Українці мають тільки 5 своїх представників.

— **Зміни в поліції.** У найблищих днях у львівській поліції змінять деяких урядовців на вищих та нижчих становищах. Кандидатом на „начальне" місце є один зі старостів галицьких міст повітових.

— **30-ліття смерти Мих. Драгоманова.** У Подєбрадах улаштував Комітет обєднаних товариств: руханкового т-ва „Січ", споживчого т-ва „Україна", повичкового „Єдність", подебр. філії української сел. Спілки та української Акад. Громади дня 26. XII. 1925 в салі „Záložna" Святочну Академію з слідуючою програмою: 1) Павло Богацький „Загальний образ громадсько-політичної, літературної та наукової роботи М. Драгоманова", 2) хор Української Акад. Громади: „Прометей", 3) Д-р Карло Коберський: „Вплив Драгоманова на українське відродження в Галичині. Прибрану салю укращувала гарний бюст роботи Марії Стовбеневої.

— **Що таке шовінізм?** Одержуємо таку новинку з Винник: 10-го п. м. здавав тут справоздання соц. посол Смулковский. На віче прийшли всі верстви місцевого населення. Присутні інтерпелювали посла в ріжних громадських справах. Та коли Українці звернулися до нього з запитом про кольонізацію кресів, шкільництво та справу українського університету, соціялістичний посол мав на це готову відповідь: інтерпелянти є шовіністами, коли порушують такі справи. Віче закінчилось без резолюцій, за те окликами не дуже приємними на адресу посла. Прикро вражає те, що деякі наші земляки скікали біля польського посла, а ще прикріше, що він вів аґітацію проти нас у салі „Просвіти", яку відступили йому з чемности на віче.

Талановита служниця. У Я. Заремби директора музею Яна Собіського у Львові, служила кілька місяців досвідчена злодійка, що виступала під ріжними призвищами: Ковачівна, Сулїба, Бітра, Лішіовська, Каторовська. Своїх господарів обкрадала систематично, маючи спільників, якогось наніченого, що в останній мент шез з нею безслідно і дві жінки: Дябкову, служанку, і Вільшанову, жінку залізничого емерита. Одна з тих спільничок, дбаючи, щоб Ковачівна не втікла з накраденими дорогоцінностями разом з другою, за радянський кордон, зрадила її на поліції. У Дябкової та Вільшанової найшли прегарну збірку килимів, образів, та инших дорогцінностей. Ковачівна щезла.

— **Середновічча під Варшавою.** У селі Велишев, на кільканайцять кільом. від Варшави, селяне звернулись до знахора, щоби порадив недужій жінці одного з них, Пахнік. Знахор рішив, що в Пахніковій сидить чорт і його треба з неї поогнати. Дванайцять селян, згідно з вказаками знахора, тягнули в новорічну місячну ніч Пахнікову мотузом через вулицю, як чарівницю. Її копали та били, співаючи побожні пісні, а коли з неї почала текти кров, зібрали кров до посудини та дали їй з неї пити. Селяне, яких переслухує поліція, бороняться дуже поважно, віруючи, що не зробили нічого злого. Все це діється в двох годинах їзди від столиці, яка для ратування фінансового бюджету в першу черґу скорочує видатки на освіту, вважаючи, що освіта в краю і так уже стоїть досить високо.

— **Ucrainica.** У ч. 9. з 9 го п. м. „Пратер Прессе". у відділі „Slavische Rundschau" находимо інформації про поділ київської університетської бібліотеки між загально українську національну бібліотеку і інститут народньої освіти; далі про нові книжки видані державним видавництвом радянського уряду: В. Базилевич Декабристи в Київі, Драйхмара — Леся Українка, Д. Фальківський — На варті, Драйхмара — Росяні поля, В. Ярошенко — Вилами по воді, В. Антоненко-Давидович — Запоропені сілюсти, Ів. Сенченко — Оповідання, Івниця та Якубський; Шляхами життя, Гео Шкурупій — Пригоди машиніста Горна, вибір поезій Франка, збірні твори Коцюбинського, новелі Кобилянської. Є також інформації про останні видання львівської „Просвіти".

— **Помер** у Берліні, застрілившись Павль Кассірер, відомий меценат мистецтва і малярський критик. В р. 1893 оснував мистецький сальон і берлінську „Сецесію". Завдяки його впливам французький імпресіонізм поширився в Німеччині. Відомий був у всій Европі як видавець артистичних альбомів та організатор виставок. Причиною його смерти була власна жінка, артистка Тіллі Дюріє, яка після 19-літного подружжа покинула його. — Німецький письменник Ганс Бенцман, у 57. р. життя у Берліні, відомий найбільше як автор антольоґії „Модерної німецької лірики", що розійшлась у сотці видань і як автор критичних літературних нарисів. Видав збірки поезій „Im Frühlingssturm", „Meine Heide". Був до смерти архіварем німецького парляменту.

— **Християнсько-жидівський конґрес.** У Ню-Йорку зібралось кілька епископів і кілька рабінів, щоби розглянути питання, в який спосіб можна ослабити причини ворожнечі Христіян і Жидів. Висліди цієї цікавої наради невідомі. Зібрані висловлювались дуже гостро про рух Ку-Кус-Клян.

— **З банкових містерій.** Американський специяліст від фінансів Кемерер, що студіює тайни валюти у Варшаві, не багато зрозуміє з цих тайн, коли не в силі читати щоденної польської преси. Ця преса приносить майже щодня новий матеріял для розяснення крутих стежок, якими йшла правдива та фальшива валюта. Відома банкова афера дир. банку Філіппі у Кракові розростається до справжньої „панами". У звязку з нею арештовано вже директора філії банку „Краєвого Господарства" в Катовицях, Віліньского. Філіппі разом з иншими фінансістами створив щось у роді „директорського" синдикату в одній фінансовій інституції. Цей синдикат викупив потаємно банковий дім у Кракові, Ріппера, і розпочав величезну валютову спекуляцію так хитро, що всі успіхи йшли на рахунок банку Ріппера, Філіппі та їх спільників, а всі невдачі на рахунок банкової інституції, де Філіппі працював офіцільно. Філіппі має власне село та чудову віллу і жив як князь, а мілями мав незвичайні. — Одночасно приносять часописи звістку про арештування прокуратора суду в Седльцах, Трусковського, який сфальшував вексель. Трусковський з походження Росіянин, багатий землевласник, який утікаючи перед революцією переїхав до Польщі і тут перейшов на католицизм, щоби дістатись до суду. У польськім суді працює вже шість років. Коли й судові прокуратори є фальшівниками, то стає ясно, чому і Теміда, і патрон банків, Меркурій, мінно позатикували собі в Польщі очі, мов при забаві в піжмурки.

— **Нужда російських студентів.** Міська рада Москви поцікавилась матеріяльними умовинами свого студентства. Вислідок анкети був жахливий: 1083 студентів не має взагалі хати і ночує принагідно, де вдасться, від двійцових аж до жидалень на залізницях; 975 має кімнату спільно з чотирма-пятьма иншими. 2212 студентів не їсть теплої страви частіше як двіч-тричі в тиждень. 609 студентів працює на прожиток як нічні вуличні сторожі, нічні портієри і инші „лилизи".

Посмертні згадки.

Олекса Палечський, міщанин в Комарні (на Розлуці) помер 27. XII. 1925 в 70 році життя. Покійний належав до рідких постатей серед міщанства в Комарні, а його вроджена інтелігенція та організаторський хист висунули покійного на чоло міщанства, якого провідником був довгі роки. Всюди і завсіди був там, де лиш кликав його національний обовязок. Без нього не відбулись ні одні збори ні віче в Комарні, на яких покійний часто проводив з питомою собі певністю і тактом а його річеві арґументи промовляли до душі зібраних. Був членом основателем Тов. Задатк. в Комарні (1876 р.), де аж до смерти був заст. предсідателя Ради Надзірної, основателем читальні „Просвіти" в Комарні (1882 р.), а заг. збір тоїж читальні іменував його в р. 1906 почесним членом читальні. Був теж основателем філії „Просвіти" в Комарні (1901 р.) і довгі роки був членом Виділу, а по відновленню філії в р. 1920 її головою. Крім того був також основателем філії „Сільський Господар" у Комарні (в р. 1910) та довгі роки дїяльним членом її Виділу. Перед війною в р. 1914 вдавався покійний виробом озочевих вин, знаних в цілій околиці. Покійного любили всі за його чесний характер, а навіть противники шанували його боячись його гострої і річевої критики. Від р. 1901 при кождих виборах до Ради гром. в Комарні, місцева чужинна кліка поборювала покійного всякими способами і не хотіла його бачити в Раді громадській. В його величавім похороні, який відбувся 29. грудня 1925 і на якому співав місцевий муж. хор, взяв участь тисячі здвиг народа без ріжниці віри і нації. Над могилою попращали покійного о. Н. Косоноцький — від Тов. Задатк., О. Утриско, канд. адв. — від філії „Просвіти", А. Калимон, міщанин від читальні „Просвіти" і міщанства, Гр. Гершаковець — від філії „Сільського Господаря" і н. повітових організацій. В. И. П.

Стефанія Олена з Шепаровичів Глинська, вдова по раднику судовім, по довгій а тяжкій недузі, заосмотрена Найсвятішими Тайнами упокоїлася в Бзі, дня 11. грудня 1925 р. в 64 році життя.

ОПОВІСТКИ.

Репертуар Українського Наддніпрянського Театру під дир. О. Мітневича.

Рава Руська. Саля „Сокола".

12.І. „Маруся Богуславка".
13.І. „Чорна пантера і білий медвідь".
14.І. „Казка".
15.І. „Твардовский".

Угнів.

16.І. „Вій".
17.І. „Маруся Богуславка".
18.І. „Дні нашого життя".

Рава руська.

19.І. „Барон Кімель".
20.І. „Лісова пісня".
21.І. „Воскресення".
22.І. „Ревізор".
23.І. „Сатана".
24.І. „Ой не ходи Грицю". 14—?

Готується до постановки „Затоплений дзвін", Гауптмана, „Дядя Ваня" Чехова.

Товариство „Луг" в Озірній зі святочної збірки дає 125 зол. на українські школи. 1080 б) 1—1

Тов-о „Українська Захоронка" у Львові повідомляє, що курсорами Товариства заосмотреними в леґітимації, є від 1. січня 1926 р. пп. Степан Коржинський і Володимир Качмарський. — *Виділ.*

Подяка.

По волі Всевишнього розстались з нами на віки дня 12. грудня 1925 р. наша найдорожча матір і бабуся Стефанія з Шепаровичів Глинська, котру дня 14. грудня провели ми на вічний спочинок. Дякуємо отсею дорогою всім, що не оставили Покійної в останніх хвилях життя без помочі а нас після тяжкого удару без розради та зволили віддати Покійній послідну прислугу. Передусім сердечне спасибіг Вп. докторові В. Білозорові, котрий до кінця життя Покійної не відступав її, влекшуючи терпіння, щира подяка Всч. о. деканові Русинові за провід у похоронах, о. сов. Гриньовському за ласкаву участь в похоронах, о. Сулятицькому за духовну розраду для Покійної. Товариству „Жіночий Кружок" за корпоративну участь та зложення вінця, вкінці Вп. Громадянству Коломиї, що численною приявою на похоронах звеличало память Покійної.

Коломия, 22. груд. я 1925.

о. Петро Глинський, Марія Кічура, Софія Дудинська дітя. Ольга, Дарія, Богдан Глинські, Оксана, Татяна Кічура, Татяна Дудинська — внуки 1077 б) 1—1

За редакцію відповідає Василь Мудрий. Видає Видавнича Спілка „Діло". З друкарні Видавничої Спілки „Діло" Львів, Ринок ч. 10.

так дуже журиться долею „великої“ Польщі. А ще цікавіше, що він в „польському пролетаріяті“ найшов те материнське лоно, на якому може виплакатися. Шкода, що він не кинув гамірливої Варшави і не поїхав на „креси“, а був би наглядно переконався, як „польський пролетаріят“ відчуває національний утиск і як він розуміє терпіння неволених народів.

Мужніще, зрілїше і без того — так сказатиб — серві́лізму у відношенні до пепесівців виступив російський есдек Дан. Він вказав на зворот, який відбувається в соціялізмі. На протязі чотирохлітньої війни европейський капіталізм вичерпав свої сили та виявив своє духове й моральне банкроцтво, чим підкопав основи свого панування. Працюючі маси не лише европейського континенту, але й Далекого Сходу та кольоній бажають самі розпоряджати своєю долею. Одначе наслідки давного гніту, безправства і темноти є ослаблюючими силами в поході тих мас. Також господарська руїна та соціяльні й національні антагонізми є перепоною в тріюмфі тих мас. Пошукання за новими шляхами є змістом того процесу, який називають кризою соціялізму. Цей процес є дуже важкий, особливо в нових державах.

В національній квестії Дан висловився ось так:

„Ми все боронили, боронимо й будемо боронити права всіх народів на самовизначення, не лише права Польщі, але й усіх инших держав, що відділилися від б. російської імперії, — до незалежного істнування. Як інтернаціоналісти думаємо, що обов'язком всіх соціялістичних партій є боротися перш усього у себе дома зі своєю буржуазією і своїм урядом — в обороні права кожної національности до самоозначення, боротися проти отрути націоналізму і національного шовінізму, якими пануючі класи затроюють свідомість пролетаріяту. Зізд Інтернаціоналу в Марселї ще раз нагадує нам те“.

Сумніваємося, чи пепесівці схочуть скористати з цих наук Дана, тимбільше в хвилі, коли вони разом з польською реакцією засіли за одним столом в сальонах польських міністерств. А як вони вміють боротися зі „своєю буржуазією і своїм урядом“, ми вже мали нагоду пізнати від тієї переломової хвилі в р. 1918, коли вони заключили союз з буржуазією на поневолення українського народу. І треба їм признати, що той союз не тільки не розірвався, але ще скріпився в останньому часі.

Рубець заслони.

Спомини Конрада фон Гецендорфа.

Чим більше являється споминів і документів про останню велику війну, тим ясніше бачимо, що в тім першорядним історичнім катаклізмі були ми тільки обєктом. В першу чергу територією, на котрій велися бої, а дальше масою, котра мала давати жовніра, підводи, харчі і мала дозволяти робити з собою все, що було потрібне до переведення великих плянів. Конституція, парлямент, воля народів, все це був фантом, забавка для старих дітей, на ділі — кілька одиниць рішало про долю й недолю мільйонів.

Це було і в державних народів а щож казати про недержавні, про нас? Нам остається історична лекція, за котру ми заплатили дорогою ціною. „Історія учителька життя“, і треба сказати учителька дуже сувора і незвичайно дорога.

А всеж таки вчитися треба. Треба читати спомини і студії людей, котрі за час тієї війни грали передову ролю. До них безумовно належать спомини покійного Конрада фон Гецендорфа. (Aus meiner Dienstzeit. 1906—1918, Wien-München Leipzig. Nikola-verlag).

Гецендорф був головно-командуючим австро-угорської военної сили. архикнязь Фридрих тільки формально відповідав за її успіхи і невдачі. До того польний маршал, Конрад фон Гецендорф, це безперечно найвизначнійший австро-угорський полководець з часів великої війни. І вже те одно надає його споминам окремої ваги. Та є ще й инші причини. Крізь цілий цей великий твір (Дотепер 5 грубих томів) сірою ниткою снується смуток і жаль талановитої, образованої, енергійної людини, котру висунено на чільне становище, зроблено відповідальною за долю держави, династії, народів, а разом із тим спутано по руках і ногах усякими специяльно австрійськими „респектами“ супроти корони і инших „сильних міра сього“, обплутано сіткою інтриг, амбіцій, віденської каверзи, одним словом — збогачено галерію австрійських полководців ще одною трагічною постатю, лицарем сумного обличча. З тим сумним обличчем відійшов Гецендорф туди, куди вже не доходить дух віденського Бургу, Шенбруну, Бальпляцу й инших менше, або більше сумних місць. Трагедію покійного Гецендорфа збільшає ще смерть його улюбленого сина Герберта, котрий поляг під Равою Руською зараз з початком війни. „Und damit ist das Licht meines Lebens erloschen“ пише Конрад до генерал адютанта цісаря Франц Иосифа, Больфраса, 17 жовтня 1914 р. Вже 17. жовтня 1914 року австрійський шеф генерального штабу годиться на те, що він тільки одноднівка, котру забудуть, як забувають люде число передучорашньої газети. Сумніваюся, чи такий прибитий настрій Кондрада був доброю ворожбою для Австрії, котрої армія стояла під його проводом, але для споминів він безперечно дуже характеристичний, робить їх ближчими читачеві, який на війну здебільшого теж дивиться крізь призму болю і жалю.

Гецендорфову книжку „Aus meiner Dienstzeit“ читається не без літературного інтересу. Бачимо в ній не тільки вожда, але й чоловіка, людину, котра страдає і то здебільшого не за свої, а за чужі гріхи.

Не знаю, як далеко Гецендорф допровадив свою історію останньої війни, бо так можна назвати ті його спомини.

Перші чотири томи присвячені передвоєнним часам, людям і подіям, від року 1906 починаючи, себто з тої пори, як Гецендорф став грати визначну ролю. Вони цікаві не лиш для істориків і стратегів, але й для політиків і політикуючого загалу. Багато там дечого, на що ми, звичайні смертельники, дивилися, а не бачили, бо не розуміли. Пятий том це вже війна. Його читається, як історичну повість писану рукою, котра привикла рисувати пляни битв і походів, а до того рукою старця, котрий спішився, бо за стінкою його крісла стояв останній його ворог — смерть. Спішився, бо хотів облегчити свою совість, хотів лишити добру память по собі, хотів дати свідоцтво правді. І це йому здебільшого вдається. Може тільки покищо. Поки історія не скаже свого останнього слова. А вона не спішиться.

Пятий том „Aus meiner Dienstzeit“, це ніби передсмертна сповідь прибитого горем чоловіка.

З нього і ми бачимо свою трагедію і можемо дечого навчитися. В першу чергу, що eventus belli semper dubius est.

Гецендорф і Мольтке умовилися, що протягом шести тижнів від початку війни Німці перекинуть на східний фронт значну частину своєї армії. До того часу яких 14 дивізій німецького війська мало через Седльце увійти в Галичину. Гецендорф тримався, як міг. Не щадив що кращих своїх сил, видержував напір без порівнання сильнішої російської армії, посилаючи чимраз більше сил на полудне генералові Потьорекові, котрий замісць турбуватися своїм фронтом, пильно дбав про те, щоб коштом Гецендорфа здобути собі в Відні як найбільшу свободу руху. Нагадуються часи колишнього Гофкріґсрату і ясним стає, чому Потьорек загубив дві свої армії.

Німці обіцяної підмоги вчас не прислали, тому, бо Мольтке на західнім фронті робив рахунок „ohne Wirt“.

Числив, що протягом 40 днів Франція буде побита, а тимчасом прийшла битва над Марною і перечеркнула цей рахунок. Німці легковажили боєвдатність не тільки Французів, але й Англичан, а в війні краще переціновувати, ніж недоціновувати ворога, а найкраще цінити його так, як він є.

І тих 14 дивізій, що мали прийти від Седльців, не приходили, бо для Німців важніша була східна Прусія, ніж якась там Галичина. „Тримайтеся!“ І на галицьких боєвищах витратив Гецендорф що кращі свої частини, і що кращі офіцерські кадри, від майора в долину.

Колиж катастрофа над Марною показала, що війна на західнім фронті не може бути покінчена одним махом, тоді Гецендорф радив, щоб її зліквідувати на сході а опісля усі сили повернути на захід. Але на це не хотіли згодитися ні Мольтке, ні Фалькенгайн, хоч Гінденбург і Людендорф прихильно ставилися до плянів австрійського польного маршала. Були вони тої самої гадки, що він, а саме, що війну з Росією треба і можна скоро покінчити, щоб мати одну руку свобідну. (Генерал Гольц хотів негайно післати на схід пів міліона армії). Але голос Мольткого мав тоді більшу силу від слова Гінденбурга, хоч для німецького народу імя Мольткого було тільки пригадкою 1870 року, а імя Гінденбурга набирало значіння національного героя. Між Мольтким і Фалькенгайном з одного боку, а Гінденбургом і Людендорфом з другого лежали, як глибокий рів, так звані „впливи“. (Макензен був тільки полководцем). Так само між Гецендорфом і його плянами стояли Гіси, Берхтольди і всякі Потьорки. Між ним і рішаючими чинниками у Відні зарисовувалися чимраз більш ріжниці, а до того поглублювався рів між союзними арміями, німецькою і австро-угорською. Наближалася катастрофа, котра скінчилася упадком династії Габсбургів і Гогенцоллернів і перерисуванням карти Европи. Дальші перипетії тієї світової драми малиб бути дальшим предметом книжки Гецендорфа.

Не знаємо, чи скінчив її. Але й історія не скінчилася і книжка Конрада фон Гецендорфа не втратила своєї ваги.

Historia vitae magistra. Б. Л.

Земельна реформа в практиці.

Виказ маєтків, призначених до примусової парцеляції в 1925 р.

Рада міністрів видала постанову про усталення земельних нерухомостей, призначених до примусового викупу в 1926 р. На основі 11 арт. закону про виконання земельної реформи припадає рікрічно 200 тисяч гектарів землі під парцеляцію. На основі тогож артикулу земельний власник має право переводити приватну парцеляцію. Якщо річний контингент не був би розпарцельований добровільно, тоді міністер земельної реформи має усталити в межах парцеляційного пляну примусовий викуп тих маєтків. Примусовий викуп мав бути оголошений в цьому році до 10. січня. Одначе зваживши, що закон про виконання земельної реформи не ввійшов у життя в 1925 р., призначено на цей рік шляхом компромісу для примусового викупу не 200 тисяч, а тільки 50 тисяч гектарів землі.

Згідно з оголошеним виказом маєтків, призначених для примусової парцеляції, на території львівського „Земського Уряду“ підлягають цій останній ось які маєтки: в бучацькому повіті в маєтку Александра Гаєвоша в Стінці 37 гектарів; в маєтку Стінка (та сама) власности Вол. Цельского 34 гектари. В чортківському повіті підпаде примусовій парцеляції 900 гектарів з маєтку гр. Ланцкоронського. У львівському повіті 85 гектарів в маєтку Мілятичі Мих. і Григ. Терлецьких. В підгаєцькому повіті 164 гект. з маєтку Гелєского; в перемишлянському повіті, 685 гект. з маєтку Альфреда Потоцкого, 150 гект. з маєтку Франціошки Потуліцкої; в раваському повіті, 100 гектарів з маєтку кн. П. Сапіги; в скалатському повіті, 200 гект. з маєтку Олександра Федоровича; в снятинському повіті, 102 гект. з маєтку Якубовича; в Тернопільщині, 150 гект. з маєтку Марії Мітровскої; в товмацькому повіті, 300 гект. в маєтку Артура Потоцкого; в золочівському повіті, 200 гект. з маєтку, що належить до Ротенберга, Рапапорта і Пінесберга та 115 герт. з маєтку Францоза і Густи Вайнфельд.

Решту маєтків вказано в инших „Урядах Земських“. На території краківського уряду призначено під примусову парцеляцію 5000 гектарів. Замітне, що з цілої тієї суми 1000 гектарів припадає на маєток кн. Романа Сангушки Вежхославіце-Гуніціса, отже на резиденцію бувшого премієра Вітоса.

По широкому світі.

Італійська партія популярів, що була до цього часу в опозиції до уряду, годиться вернутись до парляменту.

Партія Р. К. П. (Російська Комуністична Партія більшовиків) називається від останнього XIV. партійного зїзду „Всесоюзною Комуністичною Партією“, або коротше В. К. П. (б).

Між Букарештом, Прагою і Білгородом ведеться енергійна виміна думок щодо становища супроти фальшованих банкнотів на Мадярщині.

Англійська та французька опінія, представлена найбільше впливовими органами преси, домагається розслідження співучасти мадярського уряду у фальшуванню банкнотів, щоби знати, чи союзні держави мають право до інтервенції.

Анґлія вислала до Китаю свого делегата льорда Віллінгтона, який має означити суму відшкодування за боксерське повстання. Ця сума (приблизно 400.000 фунтів штерл.) буде призначена Анґлією на цілі хосенні для Китаю.

Радянська Україна.

Українська мова в німецьких школах.

В Мелітополі відбулась конференція освітніх робітників німецьких районів округи. Конференція рішила одноголосно ввести навчання української мови по німецьких школах. („Вісти“).

Науково-дослідна катедра письменства.

Президія головнауки рішила зорганізувати в Харкові науково-дослідну катедру письменства. Мета катедри — вивчення теоретично-методольоґічних питань літератури, опрацьовування матеріялів української літератури. Катедра матиме 4 секції: теорії і методольоґії літератури та окремих секцій української, російської та всесвітньої літератури. До співробітництва при катедрі будуть запрошені аспіранти і наукові співробітники катедр історії української і західньо-европейської культури, що мають наукові праці і працюють в галузі літератури а також визначні марксівські сили Харкова. („Вісти“).

Поїздка до СРСР.

Посли польського сойму випереджують Скшиньского. — Обезцінювання поїздки. — Денунціяція „Кур. Пор.“. — Нагода до специфічної „льояльности“.

Віддавна підготовлювану поїздку послів польського сойму до СРСР, здійснено дня 8. ц. м. Того дня виїхали посли Бриль (з „Хлопского Звйонзку“), Гельман (сецесіоніст з „Визволення“), Восвудзкий і Фідеркевич (з Нез. Хлопскої Партії), Дзідух (селян з клюбу кс. Оконя), Єреміч і Міотла з Білоруського Клюбу), Антін Васильчук (Українець — дикий) і німецький посол Розумек. Поїздку супроводжає варшавський кореспондент радянських газет Браттін.

Після поїздки пос. Приступи (комуніста) і пос. Баліна (з Нез. Хл. Партія) літом минулого року — ця друга поїздка має вже поважніше й далекосягліше значіння. Бо коли перед пів роком відвідували СРСР, ярі прихильники радянського будівництва, то тепер між послами-екскурсантами стрічаємо людей, які у великій віддалі стоять від радянської плятформи.

Посольська екскурсія подається через Мінськ до Москви, а опісля відвідає Харків, Київ, Одесу й Миколаїв, та через Шепетівку верне коло 20. ц. м. до Польщі.

Перед виїздом екскурсанти склали візиту маршалкові Ратаєві, а опісля подались до прем. Скшиньского. Але премієр не приняв їх, гніваючись на них мабуть за те, що вони випереджують його власну, вже давно заповіджену поїздку до Москви.

Орган Пілсудского „Курєр Пор.“ кидає громи на послів-екскурсантів, старяючись обезцінити їх поїздку:

„Рад. посол п. Войков вчора здійснив свій проєкт спровадження до Москви компанії соймових послів. Склад компанії зовсім не відповів мріям більшовицького дипльомата. Гості, яких спроваджує в обійми Домбаля і Круликовского, складаються з білоруських послів Міотли і Єреміча, з німецького посла Розумека і українського посла Ант. Васильчука — отже головно з послів меншостей, ясно або скрито, ворожих польській державности. До тієї групи „красних чужоземців“ долучилися отсі соймові фігури формально польської національности: Восвудзкий і Фідеркевич, що репрезентують комунізуюче заздрісне зарадництво (warcholstwo), хронічний Дідух, що репрезентує грубу темноту польського хлопського анальфабетизму, і вкінці пос. Гельман, що недавно виступив з клюбу „Визволення“, а який вже давно зраджує схильности, що збуджують усобливе недовірє з польської державної точки погляду. В останній хвилі посол Войков для спеціяльної прикраси того збору, яко туза компанії здобув посла... Бриля.

Не є це компанія, яка своїм складом свідчила би про щонебудь инше, як лише про те, що манифестація братання з більшовизмом є тісно обмежена або національно, або інтелектуально й культурно до круга соймових послів, що не входять в ніяку рахубу яко вислів політики польської держави, чи настроїв польського громадянства“.

Таку епістолу написав „Кур. Пор.“ послам-екскурсантам на дорогу. Та ледве чи своїми інсинуаціями він переконав когонебудь. Таке обезцінювання послів зовсім не зменшує їх вартости, особливо послів „меншостевих“, а головно білоруських й українських. Таж в СРСР живе головна маса українського й білоруського народу. Обовязком тих послів є скористати з нагоди, щоби приглянутися життю-буттю тієї багато-міліонової маси. І тому треба жаліти, що з українських послів виїхав тільки один-одинокий „дикий“ пос. Ант. Васильчук. Щож торкається польських послів з ріжних угрупувань, то важко додуматися, щоби нпр. Бриль, Гельман чи Восвудзкий були культурними й інтелектуальними покидьками, а нпр. Вітос чи инший Мантерис інтелектуальними світочами. Та це внутрішньо польська справа.

„Кур. Пор.“ не обмежується цею досадною характеристикою; він іде ще далі і... денунціює пос. Гельмана за те, що він переговорював з Войковим в справі зворотy його виборцям на Виленщині щадничих вкладок з б. Російського Державного Банку і в справі замовлень на чоботи. А саме виборці пос. Гельмана перед війною зложили в рос. Держ. Банку на вкладки свої гірко зароблені ощадности у висоті 20 мil. карб. Тепер вони в нужді. Пос. Гельман домагається звороту тих ощадностей тимчасом хоч у висоті 5 міл. карб. Виборці пос. Гельмана складаються між иншими з шевців, які перед війною, обєднані в спілку, заробляли тим, що доставляли чоботи російській армії. Сьогодня вони без праці і заробітку, бо польська армія не дає їм замовлень. Пос. Гельман робить заходи, щоби здобути для них в СРСР. замовлення на сім тисяч пар чобіт. Ці заходи пос. Гельмана називає „Кур. Пор.“ — як звичайно — „антидержавною діяльністю“. Франція й Японія стараються за зворот боргів і здобуття замовлень — і там це називається державною мудрістю, а в Польщі „протидержавною діяльністю“ і „зрадою“. Люде повинні жити в нужді і гинути з голоду, щоби тільки не „стрефнитися“ чистo діловими взаєминами з установами СРСР.

Варто ще згадати, що жидівська преса підкреслює яко специфічний прояв жидівської льояльности факт відсутности жидівських послів в поїздці до СРСР.

В братерських обіймах.

Положення Польщі і рожеві перспективи Гегечкорі. — Хто може зрозуміти трагедію Груаії. — Національне питання в соціялістичній теорії й пепесівська практика.

На пепесівськім конгресі в характері „заграничних гостей“ виступали між иншими грузинський соціяліст Гегечкорі і російський есдек Дан. Оба вони покористувалися нагодою, щоби висповідатися перед польськими „товаришами“ та дати кілька порад калікуючій Польщі.

Гегечкорі в своїй привітальній промові малював важке положення своєї батьківщини, бажаючи його засувати польському пролетаріятові.

„Він краще, як хтонебудь инший — твердив Гегечкорі — може нас зрозуміти. Глибокі рани національного утиску ще зовсім не загоїлися в нього і йому декуди, ніж комунебудь иншому пережити печальні терпіння грузинського народу і його робітничої кляси“.

Щож торкається тзв. польської кризи, то Гегечкорі бажав би потішити „польський пролетаріят“. Отже: Польща має багато приятелів, але ще більше ворогів. Одні й другі годяться в тому, що

„положення Польщі є дуже нетривке, що вона переживає глибоку фінансову й економічну кризу, що її будучина загрожена поважними наслідками і т. н.“

Але... але Польща є лише частиною світового організму. На неї впливають загальні причини, які викликують однакові для всіх наслідки. Нема такої країни, яка у висліді світового катаклізму не переходилаб глибоких потрясень натури політичної, фінансової, господарської, яка почувалаб себе щасливою. Деякі англійські патріоти кажуть, що прийшов кінець могутности Вел. Британії. Ще недавно Німеччина була обєктом понурих пророцтв. А нинішня Франція тежиться в конвульсіях, не говорячи вже про Росію. Навіть Злучені Держави є недужі з надміру... золота. Серед тієї загальної кризи Польща поправляється. Її міжнародний престіж зростає. Крім того Польща є багата. Тільки ізза загального стану світового ринку не можна було в Польщі відповідно визискати природних багацтв і пустити в рух промисл. Польська робітнича кляса повинна вминати катастроф, бо

„Революція є це хірургічна операція, яку дуже небезпечно примінювати в кожному часі і серед всіх умов. Сумний приклад Росії є наглядний для всіх“.

Цікаво, що син маленької Грузії

Декабристи.

З приводу столітніх роковин революції декабристів.

„Революційна“ й „контрреволюційна“ комуністична й демократична, пануюча й споживаюча гіркий хліб еміграції Росія, святкувала недавно столітні роковини першого свідомого революційного виступу проти царату, відомого під назвою револьти декабристів. Свято столітніх роковин скупчилось біля події з 14. грудня 1825 р. на Сенатському Майдані в Петербурзі (теперішньому Ленінграді), хоч в тому дні тільки наглядно започаткувалася трагедія революціонерів; дальші її етапи — це події на Україні в днях від 25. грудня 1825 до 3. січня 1826 та кривава екзекуція пятьох передових декабристів в дні 13. липня 1826 в Петро-Павловській фортеці в Петербурзі.

Більшовики використали роковини декабристської револьти, щоби в широкій пропаганді зміцнити революційні настрої в російській масі; російська еміграційна демократія покористувалася цею нагодою, щоби звязати себе з першим революційно-реформістичним рухом та пригадати себе ширшій громаді.

З тією метою в Парижі перенесено свято роковин в мури Сорбони, а бесідники, які там виступали (відомий французький історик Олар, Мілюков, Алданов, Мельгунов і Малотін), не лише співали гимни в честь „дворянської революції“, але й підкреслювали, що процес, започаткований декабристами, ще не скінчився.

„Память про історичні роковини — говорив Мілюков — не є лише історичним спогадом. Ідеї декабристів і тепер сповнені життя. „Ви не вмерли даремне!“ — співав на славу декабристів анонімний автор. Га крім „ідей“ декабристи в заповіті лишили нам дорогоцінне почування, що гори двигає: почування любови до батьківщини і готовість до жертв. Той вогонь, запалений в руських серцях іще не погас“.

І. На Сенатському Майдані.

Грудневий рух 1825 року попередила десятьлітня конспіративна діяльність тайних товариств, які мали на меті перестроїти Росію під оглядом політичним і соціяльним. Та той рух з ріжних причин не був відповідно приготований, а кульмінаційна його точка — виступ на Сенатському Майдані в Петербурзі мав випадковий характер. Тим випадком була смерть імператора Олександра І.

Дня 19. листопада 1825 ненадійно помер в Таганрозі Олександер І. Вістка про його смерть надійшла до столиці 27. листопада. Пізніший імператор, вел. кн. Миколай негайно зложив присягу вірности свому старшому братові вел. кн. Константинові, що тоді перебував у Варшаві. Одначе складаючи присягу, Миколай знав, що Константин іще в 1822 за намовою імператора зрікся престола. Олександер не вважав Константина відповідним на становище керманича великої імперії. Очевидно, цей факт був тайний і відомий тільки невеличкому гуртові довірених достойників.

Склавши присягу, Миколай ждав прилюдного проголошення Константином своєї абдикації. Тимчасом Константин вагався. Вагання Константина спричинило вагання й серед мілітарних та бюрократичних достойників. Константин тішився більшою симпатією у війську й адміністраційно-бюрократичних сферах; Миколай був нелюблений. Змагання відсунути від престола Константина могло викликати заворушення, що знову могло творити вихідну точку для активности революціонерів.

Та смерть Олександра застала заговірників непідготованими до ніякої ширшої акції. Розглянувшись в положенні, постановили вони не противитися загальній присязі в користь Константина і заняти вижидаюче становище супроти нового імператора. Колиж розійшлися чутки про можливість абдикації Константина, то тоді заговірники постановили спротивитися складанню присяги Миколаєві — і нiби то обстоюючи права Константина — загорнути владу у свої руки, іменувати тимчасовий уряд і скликати законодатні збори, які виготовилиб конституцію і реформи для Росії. Заговірники були переконані, що тим способом змусять до уступок нового імператора, а радикальніші з них навіть готові були покінчити з царською сімєю, щоби тим лекше угрунтувати новий лад в Росії.

Вагання Константина ослабило його позицію супроти Миколая. Те вагання відбилося й на настроях петербурських чинників.

Заговірники постійно відбували довгі наради і вели завзяті дискусії. Вкінці постановлено на випадок абдикації Константина не присягати Миколаєві, тільки зібрати гвардійські полки на Сенатському Майдані. Колиб зібрані війська не заявилися за Миколаєм, то він не матиме вибору і не буде небезпечний. На випадок успіху буде проголошений манифест до народу і скликана Дума для означення форми державного ладу в Росії. Одночасно вибрано диктатором кн. Трубецького, який мав право в рішаючій хвилі ділати самостійно. Та цей вибір, як опісля виявилося, був наскрізь хибний.

Дня 12. грудня на нараді заговірників, кн. Оболенський запитав делегатів полків, скільки вояків кожний з них приведе на Сенатський Майдан. Відповідь не була потішна. Ніхто не міг ручити хоч би за одного вояка.

При тому припадок іще більше скомплікував пляни заговірників. Один з приятелів Оболенського офіцер Ростовцев (який сам не належав до заговору, але який знав пляни заговірників), заявив, що вважає своїм обовязком остерегти Миколая перед принаттям корони. Ніякі намови нічого не помогли. Ростовцев спершу листом, а опісля усно повідомив Миколая про назріваючі події, хоч не зрадив імен заговірників. Другого дня (13. грудня) Ростовцев повідомив заговірників про свій вчинок і радив їм залишити якунебудь акцію, бо Миколай буде приготований на зустріти всяких можливостей. Заговірники, які й так не дуже вірили в успіх свого підприємства, не клали ваги на доразові успіхи заговору, тільки в порві ідеалізму мали те глибоке пересвідчення, що мусять жертвувати себе „для історії“. Тому постановили далі ділати, не оглядаючись на вчинок і пересторогу Ростовцева.

Рівнобіжно із заговірниками ділав і Миколай. Вечером 13. грудня покликав до себе полковників гвардії й обіцянками приєднав їх на свій бік — так, що рано 14. грудня 1825 вони почали відбирати присягу від війська вже на вірність Миколаєві.

(Продовження буде)